

IGNACY S. FIUT, PIOTR GÓRSKI

NAUCZANIE FILOZOFII W AKADEMII GÓRNICZO-HUTNICZEJ IM. ST. STASZICA W KRAKOWIE

Zadaniem naszego krótkiego szkicu jest omówienie sposobów realizacji programu nauczania przedmiotu *Filozofia* w naszej uczelni technicznej. Chcemy pokazać specyfikę tego programu, ukształtowaną jako rezultat długoletniego doświadczenia pracowników Zakładu Filozofii INS AGH, realizujących ten przedmiot oraz potrzeby młodzieży studiującej na naszej uczelni. Omówimy okres od roku akademickiego 1984—1985, kiedy to decyzją władz ministerstwa rozdzielono przedmiot *Filozofia i socjologia ogólna* na dwa równorzędne przedmioty: *Filozofię* i *Socjologię*, kończące się oddzielnymi egzaminami. Tym przedmiotom poświęca się obecnie na pierwszym roku studiów na 12 wydziałach AGH po 60 godzin, w wymiarze 15 godzin wykładu i 45 godzin ćwiczeń, to jest godzinę wykładu i 3 godziny ćwiczeń tygodniowo. Na pięciu większych wydziałach, gdzie studiuje około 70% młodzieży pierwszego roku, zajęcia z filozofii odbywają się w czasie pierwszego semestru i kończą egzaminem w pierwszej sesji (zimowej). Na pozostałych siedmiu wydziałach liczących około 30% młodzieży pierwszego roku studiów, zajęcia z filozofii mają miejsce podczas drugiego semestru (letniego) i kończą się egzaminem w sesji letniej. Zajęcia z socjologii zaplanowane są w odmienny sposób; to znaczy ci, którzy mieli filozofię w pierwszym semestrze, w drugim mają socjologię i *vice versa*. W ciągu roku na pierwszych latach studiów w AGH w nauczaniu filozofii uczestniczy około 1200 studentów (w tym na studiach zaocznych około 100 słuchaczy).

Na treść wykładu, który przygotowany został na podstawie programu ministerialnego, składają się następujące tematy: 1. *Przedmiot filozofii: filozofia a światopogląd, filozofia a nauka oraz działy filozofii*; 2. *Filozofia w europejskim kręgu kulturowym: narodziny, okresy oraz „podstawowy problem filozoficzny”*; 3. *Materializm i jego historyczne formy*; 4. *Idealizm, jego formy i ich istota*; 5. *Problem poznania; źródła, metody, granice i możliwości*; 6. *Problem prawdy: klasyczna i nieklasyczne definicje prawdy*; 7. *Filozofia i metodologia nauki*; 8. *Antropologia filozoficzna (filozoficzne koncepcje człowieka)*; 9. *Filozofia dziejów: fatalizm, woluntaryzm i realizm dziejowy*; 10. *Wolność: sposoby rozumienia wolności, odpowie-*

działności, determinizm i indeterminizm; 11. Główne stanowiska w aksjologii: obiektywizm, subiektywizm i relatywizm aksjologiczny; 12. Genezą oraz podstawowe kategorie materializmu dialektycznego; 13. Marksizm a współczesne kierunki filozoficzne: pragmatyzm, pozytywizm, fenomenologia, egzystencjalizm i filozofia chrześcijańska; 14. Filozofia polska: przegląd szkół, ośrodków i kierunków; 15. Filozofia techniki — podstawowe problemy. Program ten został opracowany i w szczególności przeanalizowany przez pracownika Zakładu Filozofii dr M. Ulińskiego. Przy jego realizacji dopuszcza się pewną dowolność w kolejności prezentowanych tematów przez wykładowców.

Natomiast program ćwiczeń przedstawia się następująco: 1. *Przedmiot filozofii; 2. Propedeutyka logiki; 3. Narodziny filozofii w europejskim kręgu kulturowym (wczesne formy materializmu): Tales z Miletu, Anaksymander, Anaksagoras, Pitagorejczycy, Heraklit, Parmenides, Empedokles i Demokryt; 4. Idealizm obiektywny na przykładzie filozofii Platona; 5. Filozofia Arystotelesa; 6. Starożytna refleksja moralna: epikureizm, stoicyzm i sceptycyzm; 7. Geneza, istota i rozwój filozofii chrześcijańskiej: Augustyn z Tagosty i Tomasz z Akwinu; 8. Spór o źródła i metodę w pierwszych wiekach filozofii nowożytnej: R. Descartes, J. Lock, G. Berkeley i D. Hume — idealizm subiektywny; 9. Filozofia I. Kanta; 10. Geneza i struktura marksizmu; 11. Materializm dialektyczny: pojęcie materii i teoria odbicia; 12. Antropologia marksistowska: człowiek, praca i alienacja; 13. Pozytywizm i neopozytywizm; 14. Psychoanaliza, neopsychoanaliza i personalizm; 15. Fenomenologia i egzystencjalizm; 16. Filozofia polska XX wieku.* W realizacji tematów ćwiczeń obowiązuje kolejność tematów powyższego programu. Został on przygotowany po konsultacjach z pracownikami zakładu przez mgr A. Małecką.

Jeśli idzie o pomoce naukowe, tj. podręczniki i skrypt z wyborami tekstów źródłowych będących podstawą nauczania, to zestaw przedstawia się następująco:

Podręczniki: K. Ajdukiewicz: *Zagadnienia i kierunki filozofii*; L. Kasprzyk, A. Węgrzecki: *Wprowadzenie do filozofii*; W. T a t a r k i e w i c z: *Historia filozofii*. T. 1—3; J. L e g o w i c z: *Zarys historii filozofii*; Z. Cackowski: *Główne zagadnienia i kierunki filozofii*, cz. I: *Ontologia*, cz. II: *Teoria poznania; Filozofia marksistowska. Podręcznik akademicki* (praca zbiorowa pod red. T. M. Jaroszewskiego) oraz L. Gilejko, R. Rudziński, T. Stępień: *Społeczno-filozoficzne idee marksizmu*.

Wybory tekstów: J. Galarowicz, A. Małecka, W. Jaworowski: *Zagadnienia i kierunki filozofii* (Wybór tekstów — skrypt AGH); W. Jaworowski, A. Litwiniszyn-Taraszkiewicz:

Podstawy marksistowsko-leninowskiej filozofii i socjologii (Wybór tekstów — skrypt AGH); W. Jaworowski, B. Żmudziński: *Filozofia dziejów. Estetyka* (Wybór tekstów — skrypt AGH); B. Szymańska: *Filozofia marksistowska* (Wybór tekstów do ćwiczeń — skrypt UJ); J. Szmyd, R. Padół, A. Pająk: *Zagadnienia filozofii* (Wybór tekstów — skrypt WSP-Kraków) oraz A. Pająk, G. Podraza-Ucińska: *Człowiek w filozofii współczesnej* (Wybór tekstów — skrypt AM-Kraków).

Przy zalecaniu podręczników i tekstów źródłowych kierowano się dwoma zasadami: wartością merytoryczną i prostotą przekazu proponowanych prac oraz ich dostępnością w bibliotekach i księgarniach środowiska krakowskiego. Te, które uważa się za cenniejsze zostały podane na pierwszych pozycjach, natomiast dalsze są zalecane wtedy, gdy tamte są niedostępne dla studentów.

Główną metodą prowadzenia wykładów z filozofii jest wykład systematyczny, ilustrowany historycznymi rozwiązaniami szeregu problemów filozoficznych oraz próbami ich aktualnych rozstrzygnięć. Natomiast w realizacji programu ćwiczeń najczęściej używa się metody analizy tekstów źródłowych. W niektórych wypadkach, kiedy zezwala na to temat ćwiczeń, dopuszcza się formę referatów i przygotowanych głosów w dyskusji, to jest metodę zakładającą, że studenci prowadzą zajęcia dla studentów w tej samej grupie, a prowadzący jest arbitrem, aktywnie uczestniczącym w wymianie myśli. Raz w semestrze, po przeprowadzeniu około 70% ćwiczeń, studenci piszą kolokwium, w postaci testu, który służy jako jedna ze składowych oceny ćwiczeń. Kolokwium to ma duże znaczenie dla prowadzących ćwiczenia, gdyż wskazuje na to, które z partii materiału są dla studentów trudniejsze i wymagają szerszego i głębszego ich opracowania. Egzamin z przedmiotu przeprowadza się za pomocą bezpośredniego odpytywania, gdyż daje ono rzetelniejszą możliwość oceny wiedzy filozoficznej studentów, a kontakt osobisty z wykładowcą podczas egzaminu jest wśród studentów wyżej ceniony, niż pisemna forma odbywania egzaminu.

Inną formę nauczania filozofii w AGH tworzą wykłady monograficzne (do wyboru) dla studentów czwartego roku studiów z nauk społecznych. Ponad 50% słuchaczy wykładów monograficznych wybiera wykłady monograficzne z zakresu filozofii. W latach 1984—1987 miały miejsce następujące wykłady monograficzne (zawsze odbywają się one w semestrze zimowym w wymiarze 30 godzin i kończą się zaliczeniem): dr M. B i e l a w k a: *Czas i wieczność*; dr J. Kozłowski: *Religia, filozofia, nauka*; mgr W. K u r p i e w s k i: *Wybrane zagadnienia filozofii i religii Wschodu*; dr I. S. F i u t: *Spór o wizję świata między filozofią a naukami szczegółowymi*; dr W. Jaworski: *Filozofia i kontrkultura*;

działności, determinizm i indeterminizm; 11. Główne stanowiska w aksjologii: obiektywizm, subiektywizm i relatywizm aksjologiczny; 12. Genezą oraz podstawowe kategorie materializmu dialektycznego; 13. Marksizm a współczesne kierunki filozoficzne: pragmatyzm, pozytywizm, fenomenologia, egzystencjalizm i filozofia chrześcijańska; 14. Filozofia polska: przegląd szkół, ośrodków i kierunków; 15. Filozofia techniki — podstawowe problemy. Program ten został opracowany i w szczególności przeanalizowany przez pracownika Zakładu Filozofii dr M. Ulińskiego. Przy jego realizacji dopuszcza się pewną dowolność w kolejności prezentowanych tematów przez wykładowców.

Natomiast program ćwiczeń przedstawia się następująco: 1. *Przedmiot filozofii; 2. Propedeutyka logiki; 3. Narodziny filozofii w europejskim kręgu kulturowym (wczesne formy materializmu): Tales z Miletu, Anaksymander, Anaksagoras, Pitagorejczycy, Heraklit, Parmenides, Empedokles i Demokryt; 4. Idealizm obiektywny na przykładzie filozofii Platona; 5. Filozofia Arystotelesa; 6. Starożytna refleksja moralna: epikureizm, stoicyzm i sceptycyzm; 7. Geneza, istota i rozwój filozofii chrześcijańskiej: Augustyn z Tagosty i Tomasz z Akwinu; 8. Spór o źródła i metodę w pierwszych wiekach filozofii nowożytnej: R. Descartes, J. Lock, G. Berkeley i D. Hume — idealizm subiektywny; 9. Filozofia I. Kanta; 10. Geneza i struktura marksizmu; 11. Materializm dialektyczny: pojęcie materii i teoria odbicia; 12. Antropologia marksistowska: człowiek, praca i alienacja; 13. Pozytywizm i neopozytywizm; 14. Psychoanaliza, neopsychoanaliza i personalizm; 15. Fenomenologia i egzystencjalizm; 16. Filozofia polska XX wieku.* W realizacji tematów ćwiczeń obowiązuje kolejność tematów powyższego programu. Został on przygotowany po konsultacjach z pracownikami zakładu przez mgr A. Małecką.

Jeśli idzie o pomoce naukowe, tj. podręczniki i skrypt z wyborami tekstów źródłowych będących podstawą nauczania, to zestaw przedstawia się następująco:

Podręczniki: K. Ajdukiewicz: *Zagadnienia i kierunki filozofii*; L. Kasprzyk, A. Węgrzecki: *Wprowadzenie do filozofii*; W. T a t a r k i e w i c z: *Historia filozofii*. T. 1—3; J. L e g o w i c z: *Zarys historii filozofii*; Z. Cackowski: *Główne zagadnienia i kierunki filozofii*, cz. I: *Ontologia*, cz. II: *Teoria poznania; Filozofia marksistowska. Podręcznik akademicki* (praca zbiorowa pod red. T. M. Jaroszewskiego) oraz L. G i l e j k o, R. Rudziński, T. Stępień: *Społeczno-filozoficzne idee marksizmu*.

Wybory tekstów: J. Galarowicz, A. Małecka, W. Jaworowski: *Zagadnienia i kierunki filozofii* (Wybór tekstów — skrypt AGH); W. Jaworowski, A. Litwiniszyn-Taraszkiewicz:

Podstawy marksistowsko-leninowskiej filozofii i socjologii (Wybór tekstów — skrypt AGH); W. Jaworowski, B. Żmudziński: *Filozofia dziejów. Estetyka* (Wybór tekstów — skrypt AGH); B. Szymańska: *Filozofia marksistowska* (Wybór tekstów do ćwiczeń — skrypt UJ); J. Szmyd, R. Padół, A. Pająk: *Zagadnienia filozofii* (Wybór tekstów — skrypt WSP-Kraków) oraz A. Pająk, G. Podraza-Ucińska: *Człowiek w filozofii współczesnej* (Wybór tekstów — skrypt AM-Kraków).

Przy zalecaniu podręczników i tekstów źródłowych kierowano się dwoma zasadami: wartością merytoryczną i prostotą przekazu proponowanych prac oraz ich dostępnością w bibliotekach i księgarniach środowiska krakowskiego. Te, które uważa się za cenniejsze zostały podane na pierwszych pozycjach, natomiast dalsze są zalecane wtedy, gdy tamte są niedostępne dla studentów.

Główną metodą prowadzenia wykładów z filozofii jest wykład systematyczny, ilustrowany historycznymi rozwiązaniami szeregu problemów filozoficznych oraz próbami ich aktualnych rozstrzygnięć. Natomiast w realizacji programu ćwiczeń najczęściej używa się metody analizy tekstów źródłowych. W niektórych wypadkach, kiedy zezwala na to temat ćwiczeń, dopuszcza się formę referatów i przygotowanych głosów w dyskusji, to jest metodę zakładającą, że studenci prowadzą zajęcia dla studentów w tej samej grupie, a prowadzący jest arbitrem, aktywnie uczestniczącym w wymianie myśli. Raz w semestrze, po przeprowadzeniu około 70% ćwiczeń, studenci piszą kolokwium, w postaci testu, który służy jako jedna ze składowych oceny ćwiczeń. Kolokwium to ma duże znaczenie dla prowadzących ćwiczenia, gdyż wskazuje na to, które z partii materiału są dla studentów trudniejsze i wymagają szerszego i głębszego ich opracowania. Egzamin z przedmiotu przeprowadza się za pomocą bezpośredniego odpytywania, gdyż daje ono rzetelniejszą możliwość oceny wiedzy filozoficznej studentów, a kontakt osobisty z wykładowcą podczas egzaminu jest wśród studentów wyżej ceniony, niż pisemna forma odbywania egzaminu.

Inną formę nauczania filozofii w AGH tworzą wykłady monograficzne (do wyboru) dla studentów czwartego roku studiów z nauk społecznych. Ponad 50% słuchaczy wykładów monograficznych wybiera wykłady monograficzne z zakresu filozofii. W latach 1984—1987 miały miejsce następujące wykłady monograficzne (zawsze odbywają się one w semestrze zimowym w wymiarze 30 godzin i kończą się zaliczeniem): dr M. B i e l a w k a: *Czas i wieczność*; dr J. Kozłowski: *Religia, filozofia, nauka*; mgr W. K u r p i e w s k i: *Wybrane zagadnienia filozofii i religii Wschodu*; dr I. S. F i u t: *Spór o wizję świata między filozofią a naukami szczegółowymi*; dr W. Jaworski: *Filozofia i kontrkultura*;

dr M. Bielawka: *Metody współczesnej filozofii i nauki* oraz dr B. Żmudziński: *Wprowadzenie do estetyki*. W roku akademickim 1987/1988 pracownicy zakładu prowadzą następujące wykłady monograficzne: dr M. Bielawka: *Problem czasu*; dr J. Galarowicz: *Filozofia człowieka*; dr W. Jaworski: *Ekstremizm i terroryzm*; dr B. Żmudziński: *Teoria i historia filmu* i dr W. Kurpiewski: *Filozofie i religie Wschodu*. Tematyka wykładów monograficznych jest tak dobierana, by wychodzić na przeciw propozycjom studentów, ich zainteresowaniom, zgłaszanym podczas kursu podstawowego na pierwszym roku studiów w AGH.

Przy Zakładzie Filozofii pracują dwa koła naukowe: Naukowe Koło Filozoficzne Studentów AGH, którego opiekunem jest dr W. Kurpiewski, liczące już 10 lat i zajmujące się problematyką religii i filozofii Wschodu oraz Koło Estetyczne pod opieką dr B. Żmudzińskiego, które zajmuje się teorią sztuki i teorią filmu. Uczestnikami prac obu kół są nie tylko studenci AGH, ponieważ dość często w ich pracach uczestniczą studenci innych uczelni krakowskich. Koła prowadzą szereg odczytów, sesji naukowych, sesji wyjazdowych, a także prowadzą własną „biblioteczkę koła”, gdzie gromadzone są teksty, szczególnie interesujące studentów, a trudno dostępne na rynku księgarskim.

Mając na uwadze potrzeby studentów, pracownicy zakładu przygotowali do druku trzy kolejne wybory tekstów, które mogą być wykorzystywane zarówno w kursie podstawowym z przedmiotu *Filozofia* oraz jako teksty pomocnicze do wykładów monograficznych. Są to następujące pozycje: I. S. Fiut, A. Grobler: *Metodologia nauki*; M. Janos-Birczyńska, M. Sułkowski: *Antropologia filozoficzna* oraz W. Kurpiewski: *Filozofie Wschodu*. Dwa pierwsze wybory ukażą się jeszcze w obecnym roku kalendarzowym, natomiast trzeci wybór powinien ukazać się na przełomie 1988—1989 roku.

Przy Zakładzie Filozofii organizowane jest studium z przedmiotu *Filozofia* dla doktorantów naszej uczelni w wymiarze 30 godzin w ciągu roku, przygotowujące do egzaminów doktorskich. Studium to prowadzi oraz egzaminuje prof. dr hab. J. Lipiec. Prowadzi on jeszcze wykład z wybranych problemów etyki i filozofii na Podyplomowym Studium Pedagogicznym działającym w ramach INS AGH, wykład, którego celem jest podnoszenie kwalifikacji pedagogicznych pracowników naukowo-dydaktycznych naszej uczelni i innych uczelni technicznych Krakowa.

Ważną informacją, na podstawie której dokonuje się korekt programu nauczania filozofii oraz poszukuje się metod jej efektywniejszego przekazu, są wyniki corocznych badań nad procesami adaptacji studentów pierwszego roku studiów w AGH do środowiska uczelni technicznej. Ba-

-dania te, prowadzone przez Zakład Socjologii i Psychologii Pracy INS AGH, mają długoletnią tradycję. Służą one zarówno władzom uczelni, jak i poszczególnym pracownikom, bowiem badana młodzież wypowiada się też na temat nauk społecznych, ich wartości i toku studiów. Dla przykładu porównamy dwa opracowania owych badań z roku 1983 i 1986, badań, w których badający chcieli się dowiedzieć, jaką rolę odgrywa filozofia i socjologia ogólna w kształtowaniu zainteresowań tematyką społeczno-polityczną studentów. Wnioski na ten temat wysuwane są na podstawie analizy odpowiedzi na dwa pytania:

1. Czy wiadomości z przedmiotu *Filozofia marksistowska* zwiększyły Twoje zainteresowania problematyką społeczno-polityczną?; oraz
2. Pytania otwartego, zadawanego w przypadku udzielenia na pierwsze pytanie odpowiedzi negatywnej: Wyjaśnij dlaczego?

W roku 1983 jedynie 11, 1% respondentów uważało, że wiedza z tego przedmiotu zwiększyła takie zainteresowania. Zróżnicowanie na poszczególnych wydziałach było stosunkowo duże, np. na Wydziale Górniczym uważało tak tylko 4, 3%, a np. na Wydziale EPW 27% ankietowanych. W tymże roku 63% studentów udzieliło odpowiedzi negatywnej na pierwsze pytanie, zaś 21% nie miało na ten temat wyrobionego zdania. W czasie badań w 1986 roku pozytywnie na powyższe pytanie odpowiedziało 36, 2% respondentów, natomiast opinię negatywną wyraziło 42, 1% ankietowanych. Podobnie jak w roku 1983 — 21% nie wyraziło sprecyzowanego w tej sprawie stanowiska.

Studenci udzielający odpowiedzi negatywnych w roku 1983 najczęściej uzasadniali je brakiem zainteresowań filozoficznych (19, 6%), rozmięciem się teorii z praktyką (8, 2%), nieciekawym sposobem prowadzenia zajęć (5, 1%) oraz zbyt jednostronnym naświetlaniem zagadnień filozoficznych — również (5, 1%). Natomiast w badaniach z 1986 roku jako najczęstsze wytłumaczenie negatywnej odpowiedzi na pierwsze pytanie podawano brak zainteresowania tym przedmiotem (13, 9%), oraz nieciekawym sposobem prowadzenia zajęć (7%).

Skąpość prezentowanego materiału empirycznego oraz dość niefortunne sformułowanie pytania, wiążące zajęcia z filozofii z zainteresowaniami społeczno-politycznymi studentów, zaciemnia poniekąd obraz otrzymanych danych. Zadaniem zajęć z przedmiotu *Filozofia* jest bowiem nie tylko zainteresowanie problematyką społeczno-polityczną, ale także, a może przede wszystkim, nauka podstaw kultury myślenia oraz szeroko pojęta humanizacja studiów technicznych, mogąca rozbudzić adekwatne zainteresowania ową problematyką społeczno-polityczną. Jest to tym bardziej uzasadnione, iż jedynie (51, 2% w roku 1983) i (51, 7% w roku 1986) badanych interesowało się zagadnieniami społeczno-politycznymi. Trudno

zatem wymagać od kogoś (a jest to prawie 45% ankietowanych), by interesował się filozofią w kontekście społeczno-politycznym, kiedy nie interesuje się on problematyką społeczno-polityczną z zasady. Pomimo powyższych uwag krytycznych na temat przeprowadzonych badań, wskazują one na pewien postęp w krystalizowaniu się pozytywnego stosunku wśród młodzieży studiującej na AGH do filozofii. Wysoko była też oceniana przez respondentów jakość zajęć z *Filozofii*. Ćwiczenia z tego przedmiotu zajmowały w siatce przedmiotów wykładanych na uczelni 3—4 miejsce, zaś wykłady plasowały się na 4—5 miejscu.